

Andrejew Adolf
Ul. Długa 1/19
58 – 500 Jelenia Góra
Tel. 75-32-235

Najstarsze opisy uzdrowiska Cieplice Śląskie

Cieplice Śląskie, jedno z najstarszych dolnośląskich uzdrowisk swymi początkami sięgające zamierzchłych czasów piastowskich, swa sławę w odległych stuleciach zyskały dzięki występującym na ich terenie wodom mineralnym odkrytym według lokalnej legendy przez księcia śląskiego Bolesława Wysokiego około roku 1175.

Interesujące informacje z przeszłości Cieplic Śląskich można znaleźć w licznych przekazach źródłowych z XIII – XVI stulecia, u śląskich kronikarzy oraz w relacjach najstarszych dziejopisów Jeleniej Góry Daniela Zellera (D. Zeller Hirschbergischer Merkwürdigkeiten, Jelenia Góra 1720) i Johanna Daniela Hensla (J.D. Hensel, Historische – topographische Beschreibung der Stadt Hirschberg, Jelenia Góra 1797).

Bogatą literaturę w tym zakresie uzupełniają najstarsze opisy cieplickiego uzdrowiska. Podają one podstawowe wiadomości o rozwoju Cieplic jako ośrodka balneologicznego na przestrzeni XV – XVIII wieku, składzie chemicznym miejscowych wód mineralnych, rodzajach zabiegów, czasie ich trwania i schorzeniach podlegających kuracji.

Pierwszym z nich był pochodzący z 1591 roku „Tractat de thermis hirschbergensibus” Kaspra Hofmana, profesora Akademii Medycznej we Frankfurcie nad Odrą, przybocznego lekarza margrabiego brandenburskiego Fryderyka Wielkiego (1620 - 1680), Wielkiego Elektora żyjącego w pierwszej połowie XVII wieku, rodem ze Lwówka Śląskiego. Jedyna wzmianką o istnieniu takiego opracowania można znaleźć w Allgemeine gelehrten Lexikon Johana Gottlieba Jochera t. 3. s. 1258.

J.G. Jocher ogranicza się jedynie do podania samego tytułu pracy K. Hofmana. Aktualnie brak tego opracowania w polskich księgozbiorach i zasobach bibliotecznych Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

Autorem najstarszej zachowanej do naszych czasów monografii uzdrowiska cieplickiego był jego długoletni lekarz Kasper Schwenckfeldt (1563 - 1609). Ten sławny botanik, zoolog, mineralog i zoolog regionu karkonoskiego w trzyczęściowej pracy zatytułowanej „Gründliche Beschreibung Hirschbergischen Warmen” przekazał, jak na owe czasy gruntowną wiedzę o cieplickim uzdrowisku.

We wstępie K. Schwenckfeldt przedstawił rolę i znaczenie wody w życiu żywych organizmów, rodzaje źródeł pod względem zawartości składników mineralnych. Podał także wykaz miejscowości na terenie Europy znanych z występowania wód o własnościach leczniczych od czasów antycznych po lata sobie współczesne oraz przydatność ich w leczeniu różnych dolegliwości organizmu ludzkiego.

W zasadniczej części K. Schwenckfeldt przedstawił pokrótce dzieje uzdrowiska cieplickiego począwszy od czasu odkrycia miejscowych wód mineralnych, ich zagospodarowania do celów leczniczych przez cystersów sprowadzonych z pobliskiego Krzeszowa w 1403 roku przez ówczesnego właściciela Cieplic Hansa Schaffgotscha, rozbudowę urządzeń balneologicznych przez opata krzeszowskiego Kaspra Eberta, dokładną analizę składu chemicznego miejscowych

wód, szczegółowe wiadomości o rodzajach zabiegów, chorób, które wykluczały możliwość odbywania kuracji oraz zestaw potraw spożywanych w uzdrowisku w czasach Schwenckfeldta.

W końcowej części K. Schwenckfeldt podał bogaty rejestr schorzeń leczonych w miejscowym uzdrowisku m. in. biegunka, febra, podagra, świerzb.

Pierwsze wydanie pracy K. Schwenckfeldta wyszło w Görlitz w roku 1607. Jej wznowienie dokonał jeleniogórski drukarz Georg Opitz w roku 1619. Trzecie wydanie tej pracy pochodzi z 1708 roku.

Kolejnym opracowaniem poświęconym cieplickiemu uzdrowisku była praca „Bad Ordnung das ist kurzer und alleegemeiner Bericht von den Badern und ihren Eigenschaften: Was einem jeden/ der solche Dader zubesuchen und zugebrauchen in Willens / notturfftig zuwissen: Dabei auch insonderheit die Arzt/ Eigenschaft und Tugend des Hirschbergischen Warmen Bades in Schlesien“ Marcina Pansy, znanego lekarza wrocławskiego z przełomu XVI i XVII wieku, autora monografii uzdrowisk w Karłowych Verach i Wiebaden. Praca M. Pansy napisana w języku łacińskim poświęcona jest dwom dolnośląskim uzdrowiskom: Łądkowi Zdrojowi i Cieplicom Śl. W jedenastu rozdziałach swego opracowania M. Pansa oprócz znanych z monografii K. Schwenckfeldta wiadomości o własnościach cieplickich wód podał ponadto szereg informacji o sławnych ośrodkach balneologicznych na terenie czech, Niemiec i Dolnego Śląska. M. Pansa w swym dziele przytacza in extenso w języku łacińskim krótki traktat „De thermarum hirschbergensium viribus” Joachima Baudisa, wrocławskiego medyka i przybocznego lekarza legnicki książąt: Henryka XI (1539-1588), Fryderyka IV (1552-1596) i Joachima Fryderyka (1550-1602) oraz pełny tekst ekspertyzy chemicznej wód cieplickich Kaspra Hofmana (1572-1648), profesora Akademii Medycznej w Altdorf.

Kontynuacją tematyki balneologicznej zapoczątkowanej przez K. Schwenckfeldta, K. Hofmana i M. Pansy było wydane w Legnicy w 1656 roku „Hirschbergischen Warmen Bades in Schlesien dem Riesengebirge gelegen”, jeleniogórskiego lekarza Wojciecha Zindla.

Na początku swej pracy W. Zindel podaje informacje o miejscowościach w Europie znanych z występowania wód mineralnych o własnościach leczniczych, składzie chemicznym cieplickich źródeł wód mineralnych, opinie biegłych lekarzy balneologów o skutkach i działaniu przy leczeniu różnych dolegliwości ciała.

W części zasadniczej w. Zindel omawia przebieg procesów rehabilitacyjnych, godzin i pory roku odbywania kuracji, rodzajów zabiegów, chorób podlegających leczeniu.

W końcowej części W. Zindel podaje podstawowe wiadomości z dziejów uzdrowiska, przepisy porządkowe dla administracji i pracowników obsługi, stan kadry medycznej oraz wykaz potraw i napojów podawanych kuracjuszom.

Autorem pierwszej relacji o uzdrowisku cieplickim w języku polskim był stolnik żmudzki Teodor Bilewicz. Towarzyszył on podkanclerzowi litewskiemu Michałowi Kazimierzowi Radziwiłłowi. W jego podróży do Cieplic Śląskich. W roku 1677 opisał on przyjazd M.K. Radziwiłła do Cieplic na czele licznego orszaku składającego się z kilkunastu wielbłądów, mułów, kilkudziesięciu huzarów, dragonów, chorągwi rajtarskich, i znacznej liczby służby w „Diariuszu Peregrinaciej Czeskiej, Niemieckiej i Włoskiej ziemi.” Zachowanym w rękopisie do naszych czasów relacja T. Bilewicza znajduje się aktualnie z zbiorach rękopiśmienniczych w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Kórniku pod sygn. 386. dał w nim T. Bilewicz zwięzły opis cieplickich wód, rodzajów zabiegów rehabilitacyjnych i urządzeń balneologicznych.

Inną cenną pozycją w polskim XVII – wiecznym piśmiennictwie balneologicznym są pamiętniki Daleraca, sekretarza „Królowej Marysieńki”. Towarzyszył on polskiej monarchini w jej podróży do Cieplic latem 1687 roku. Delarc podał nie tylko szczegółowe informacje z trasy podróży Marysieńki z Wilanowa do Cieplic, ale przekazał ponadto ciekawe wiadomości o własnościach leczniczych miejscowych wód i rodzajach zabiegów rehabilitacyjnych, jakim się poddawała żona Sobieskiego i towarzyszące jej damy dworskie oraz sposoby wykorzystania urządzeń balneologicznych.

Wiek XVIII przyniósł kolejne monografie uzdrowiska cieplickiego. Ich autorami byli lekarze: Christian Michalis Adolphi, Kasper Gottlieb Lindner i Christian Benediktus Schneider, znany śląski balneolog G.P. Mogalla oraz pastory: Johann Christoph Schwedler i Gottfried Balthasar Scharff. Największą wartość naukową posiadają jednak opracowania Ch. M. Adolphi i Ch. B. Schneidera z uwagi na ich medyczne wykształcenie. Opracowanie Ch. M. Adolphi „Disertatio Academica de Thermis Hirschbergensibus” ma charakter rozprawy akademickiej. Miało ono aż cztery wydania z 1710 i 1726 roku oraz dwie edycje z 1733 r.: lipską i wrocławską. We wstępnej części Ch. M. Adolphi snuje rozważania na temat znaczenia wód mineralnych do celów leczniczych. Następnie przechodzi do wyliczania miejscowości w Europie znanych z występowania wód mineralnych począwszy od czasów antycznych po lata sobie współczesne. Przytacza ponadto opinie najwybitniejszych słów lekarskich świata antycznego: Arystotelesa, Dioskoridesa, i Galena odnośnie skuteczności działania wód mineralnych przy leczeniu różnych dolegliwości. Kolejna część monografii ma charakter akademickich rozważań o celowości stosowania wód mineralnych przy leczeniu różnych schorzeń. Całość zamykają ogólne wnioski sprowadzające do oceny wartości leczniczych wód cieplickich.

Przedstawił również Ch. B. Schneider krótki rys historyczny uzdrowiska Cieplickiego od czasów najdawniejszych po lata sobie współczesne oraz opinie Friedricha Hoffmana (1660 - 1742), znanego fizyka, chemika, anatoma, chirurga, botanika i profesora Akademii Medycznej w Halle i Friedricha Schrauderusa (1667 - 1704), znanego anatoma niemieckiego o właściwościach leczniczych wód cieplickich. Ch. B. Schneider swoje wiadomości o własnościach wód cieplickich zaczerpnął z monografii K. Schwenckfeldta i współcześnie żyjącego Ch. M. Adolpha. Rozprawa Ch. B. Schneidera podobnie jak monografia Ch. M. Adolpha ma charakter dysertacji akademickiej.

Omówieniu wartości leczniczych wód cieplickich, zestawieniu dotychczasowej literatury o wykorzystaniu wód mineralnych w medycynie i przedstawieniu zawodowej i literackiej działalności jeleniogórskich lekarzy balneologów: K. Schwenckfeldta, Adama Christiana Thebesiusa i W. Zindla jest poświęcona praca „Disquisitio physico – medica de Thermis Silesiorum Hirschbergensibus” legnickiego lekarza Daniela Kaspra Gottlieba Lindnera.

Autorem krótkiej monografii cieplickiego uzdrowiska w języku niemieckim w formie kilkunastu listów był żyjący w drugiej połowie XVIII wieku znany śląski balneolog G. P. Mogalla. W swej pracy „Briefe über die Bader zu Warmbrun” G. P. Mogalla ograniczył się jedynie do podania podstawowych wiadomości z przeszłości uzdrowiska, przytoczenia ekspertyz wybitnych współczesnych balneologów o własnościach wód cieplickich, rodzaju dokonywanych zabiegów rehabilitacyjnych, godzinach ich wykonywania i wysokościach opłat.

Niewielką wartość naukową z punktu wiedzy balneologicznej przedstawia praca „Der Gottseelige Badegast. Was er von den Warmen Badern” z 1701 roku pastora z Greifenberg na Górnych Łużycach Johanna Christopha Schwedlera (16072

- 1730), autora wielu rozpraw teologicznych na tematy biblijne i podręczników do nauki katechizmu. J. Ch. Schwedler w swym opracowaniu podaje na ogół różne fakty z przeszłości cieplickiego uzdrowiska. Przytacza również opinie sławnych balneologów o znaczeniu wód mineralnych przy leczeniu różnych schorzeń od czasów antycznych po lata sobie współczesne. J. Ch. Schwedler porównuje wody cieplickie do biblijnej sadzawki Siloe. Skuteczność wód cieplickich według J. Ch. Schwedlera jest uzależniona od właściwej postawy duchowej kuracjuszy.

Podobne znaczenie naukowe ma niewielka książeczka Gottfrieda Balthasara Scharfa. G. B. Scharf w swej pracy „Die Vortrefflichkeit des Hirschberger Warmbades zum Gittlicher Gutte und Allmacht vorgestellt” z 1710 roku w formie 5 – ciu pochwalnych pieśni na cześć Boga Stwórcy podaje znane na ogół fakty z przeszłości Cieplic i przydatności wód cieplickich do celów leczniczych.

Jednym z wielu polskich kuracjuszy przebywających na leczeniu w Cieplicach Śląskich w drugiej połowie XVIII wieku był Rafał Gurowski (1716 - 1797). Ten kasztelan Przemętski, poznański, uczestnik sejmu konwokacyjnego z 1764 roku, zwolennik pro austriackiej orientacji, aktywny działacz polityczny w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego, autor wielu mów politycznych na sejmikach szlacheckich i Sejmach Walnych i utworów o tematyce wielu mów o tematyce biblijnej, swój pobyt w Cieplicach Śląskich latem 1787 roku upamiętnił wierszem pochwalnym na cześć miejscowych wód w języku polskim i łacińskim. Jego wersja łacińska nosi tytuł „Fonti Tepliano gratitudo perennis” polska zaś brzmi Po polskie z historii y Janie”. Życzeniem R. Gurowskiego było, by łacińska wersja została wywieszona przy źródle.

Wspomniane opisy są cennym uzupełnieniem przekazów źródłowych i kronik do najstarszych dziejów uzdrowiska cieplickiego. Dowiadujemy się z nich o okolicznościach odkrycia miejscowych wód mineralnych, podstawowych faktów z historii rozwoju Cieplic jako ośrodka balneologicznego na przestrzeni XV i XIII stulecia, interesujących wiadomości o składzie chemicznym i własnościach leczniczych tutejszych gorących źródeł”, rodzajów zabiegów rehabilitacyjnych, czasu ich trwania, leczonych schorzeń, spożywanych pokarmów i pitych napojów, składu narodowościowego i społecznego kuracjuszy. Przedstawione opisy posiadają ponadto wartość naukową. Ich autorzy po większej części to nie tylko elita intelektualna swej epoki, ale przede wszystkim uznane autorytety naukowe z zakresu balneologii. Przedstawione opisy stanowią również wielką rzadkość bibliofilską w śląskim piśmiennictwie balneologicznym, głównie z XVII wieku. Opracowanie ich pod względem bibliograficznym i medycznym poszerzyłoby naszą dotychczasową wiedzę o przeszłości cieplickiego uzdrowiska.